

Повратак белоглавог супа *Gyps fulvus* у Сићевачку клисуру

Предлог пројекта

Институције реализатори пројекта:

Институт за биолошка истраживања „Синиша Станковић”
Институт од националног значаја за Републику Србију
Универзитет у Београду
Фондација за заштиту птица грабљивица Београд
Завод за заштиту природе Србије,
Резерват Увац д.о.о.,
ЈП „Србијашуме“

2026.

Садржај

Увод.....	2
Полазне основе.....	2
Савремени статус и степен заштите.....	5
Разлози изумирања белоглавог супа у источној Србији.....	6
Избор локације.....	7
Оправданост реализације пројекта.....	8
Авијариум.....	9
Хранилиште.....	10
Насељавање белоглавог супа и праћење унетих јединки.....	11
Образовни садржаји.....	13
Оквирни финансијски план.....	15
Инфраструктурни радови.....	16

Циљеви пројекта

1. Квалитативан допринос заштити биодиверзитета у Србији. Повратак белоглавог супа, врсте од националног значаја, у источну Србију на просторе са којих је нестао и стварање повољних услова за повратак црног лешинара и орла брадана ишчезлих врста у Србији.
2. Увођењем услуга белоглавих супова у уклањању сточног отпада. Решавање проблема кланичарима и отварање могућности локалним сточарима коришћења услуга хранилишта за супове. Пример ресторана за белоглаве супове у СРП Увац.
3. Креирање образовних садржаја за развој екотуризма заштићеног подручја. Стварање потребе грађанима за заштитом биодиверзитета. Садржај
4. Увођење протокола у раду са угроженим врстама, у њиховом збрињавању и држању. Ангажовање зоолошких вртова и невладиних организација у стварању услова за *ex-situ* заштиту угрожених и повратак ишчезлих врста у заштићеним подручјима Србије.

Увод

Нагло нестајање све већег броја врста и читавих заједница указује на потребу заштите биодиверзитета као приоритета у заштити животне средине. Већина врста које данас називамо угроженим, нестаће у наредним деценијама. Глобални процес ишчежавања великог броја врста условио је доношење конвенција које регулишу заштиту угрожених врста и станишта у којим оне живе, на међународном нивоу. Није неопходно да све те врсте и њихове заједнице нестану да би се развијало људско друштво и зато конзервациона идеологија „екологије“ добија све већу подршку. Неке врсте можемо да сачувамо, па и вратимо на просторе са којих су ишчезле. Економски и еколошки значајне врсте имају шансе да прве буду сачуване и враћене тамо одакле су нестале. Једна од тих врста је и белоглави суп.

Међу животињама највећи број врста птица нестаје, најугроженија група птица су лешинари. Међу лешинарима Старог света *Accipitridae*, од 16 врста 15 се сматрају угроженим од којих више од половине се налазе пред истрбљењем. Од четири врсте орлова лешинара који су настањивали Србију, само белоглавог супа смо сачували у Србији. Сачували смо га примењивањем мера активне заштите од којих белоглави суп данас зависи. Врсте које нису имале ту срећу, ишчезле су са простора Србије: црни лешинар *Aegyptus monachus*, орао брадан *Gypaetus barbatus* и бела кања *Neophron percnopterus*. Погрешан однос и непознавање значаја и улоге ових птица у природи, утицале су на наш немаран однос према њима и њихово нагло нестајање. Три деценије примене мара активне заштите и контрола популације белоглавог супа омогућиле су нам да данас можемо управљати њиховом популацијом.

Институт за биолошка истраживања и Фондација за заштиту птица грабљивица стога предлаже покретање програм мера за стварање услова за уношење белоглавог супа у Сићевачку клисуру где је ова врста ишчезла пре 67 година и креирање услова за повратак црног лешинара и орла брадана.

2. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ

Институт за биолошка истраживања „Синиша Станковић“ Институт од националног значаја за Републику Србију Универзитет у Београду предложио је програм мера активне заштите белоглавог супа, врсте у нестајању, који је Фондација за заштиту птица грабљивица спровела у праксу. Мере су зауставиле даље нагло пропадање ове врсте и покренуле нагли пораст популације. Савремено у западној Србији насељено је 8 колонија са 160 гнездећих парова што је највећа популација ове врсте на Балкану. Популација је почела да се шири и насељава друге крајеве Балкана где им стварају услове како би их привукли.

За четири деценије мониторинга популације и попису гнезда белоглавог супа (1985 - 2025.), пребројано је 2.995 полетараца, који су током овог

периода полетели са гнезда у Србији. Просечни животни век птице је између 15 и 20 година у зависности од локалитета, али поједине птице могу доживети и до 40 година. Највећа смртност је у периоду одрастања до полне зрелости када више од половине младунаца страда. Поред природног морталитета, оптерећују их и додатни узроци смртности настали човековим активностима, као што су колизије и електрокуције са електричним водовма, ветрењачама, криволов, тровања, нарушавања станишта гнезђења и др.

Фондација за заштиту птица грабљивица, уз помоћ спелеолога, маркирала је 15% популације, на основу чијег праћења се процењује стање и управља овом врстом. До сада смо прикупили 24.879 налаза обележених птица од којих 1.821 налаза су ауторизованих из 26 замаља и указали на велики радиус кретања наших птица.

Обележавање младунца у колонији Увац.

Праћењем обележених јединки белоглавог супа, крилним маркицама и сателитским одашилјачима указала су да се сеобе белоглавих супова са Увца интензивно одвија ка Бугарској, Грчкој па све до Кавказа, Арабијског полуострва и Африке. Коридор ових лутања пролази Сићевачком клисуром. Јато од око 500 птица које се сјатило на Увцу не успева само да освоји нови простор на планинском масиву источне Србије без успостављања услова за њихов опстанак, па емигрирају на простор са повољнијим условима, што му ограничава даљи раст популације у Србији. Стварања услова у историјским колонијама отвара могућности да се иницијално јатом, повеже са дивљим птицама које пролазе овим коридором. Даљи раста популације ове угрожене врсте у сточарским крајевима источне Србије зависиће директно од количине доступне хране и примени конзервационих мера.

Сићевачка клисура је проглашена за „Парк природе“ 2000. године, подручје од изузетних биолошке разноврсности и станиште или боравиште великог броја ендемичних, ендемореликтних, реликтних биљака и

животиња, са стратешким циљем заштите природних вредности и развоја источне Србије. Измештањем прометне саобраћајнице из Сићевачке клисуре стекли су се услови за повратак белоглавог супа.

Двоглави суп на грбу Немањића, Манастир Жича 1207. - 1218. год.

Белоглави суп је велика и уочљива птица грабљивица која својим специфичним летом “кондоровим летом” плени пажњу посматрача и буди инспирацију генерацијама. Легендарна птица је имала снажан утицај у развоју људског друштва и део је културног наслеђа древних народа и царстава током развоја разних цивилизација. Белоглави суп је митска птица, део је колективног памћења средњевековне Србије. Срећемо га на грбовима династија Мрњавчевића, Немањића, Лазаревића и Црнојевића што му даје национални значај. И данас су се очувала веровања у неким крајевима Србије да белоглави суп има натприродне моћи. Ова изузетна врста скреће пажњу јавности на потребу очувања биодиверзитета и често се помиње као атрибут локалних заједница, па утиче на развој руралних заједница, односно има и економски значај.

Програми заштите белоглавог супа имају значајан утицај на формирање свести о потреби личног ангажовања у заштити угрожених врста. Лет ових птица изнад Сврљишких планина и Суве планине поред еколошког и санитарног има изузетан естетски значај и ствара нови квалитет у нашем односу према природи у којој живимо. Белоглави суп је инспирисао хиљаде генерације пре нас, а ко зна шта све може да понуди будћим генерацијама.

3. САВРЕМЕНИ СТАТУС И СТЕПЕН ЗАШТИТЕ

Белоглавог супа (*G.fulvus*) насељава суптропски климатски појас, област древног Медитерана и гнезди се између 29. и 45. степена северне географске ширине, односно од 10° W до 90° E географске дужине, од Магреба на западу до Хималаја на истоку и северне Африке на југу. На ареалу који насељава је угрожена врста, а у азијском и афричком делу ареала је пред потпуним истребљењем.

На Иберијском полуострву опстала је древна бројност белоглавог супа, каква је некад била и на Балкану. И поред тога што је Иберијско полуострво приближно исте површине као Балканско полуострво, на њему се сачувало номадско сточарство и коришћење белоглавих супова у рециклажи сточног одпада што је условило бројну популацију белоглавог супа. У Шпанији се гнезди преко 95% европске популације ове врсте. Белоглави суп се повукао са Апенинског полуострва у 17. веку, док се на Сицилији одржао до 19. века. Опстала је мала изолована популација на оствима Сардинији и бројна популација на острву Крит у Грчкој. Из Алпског дела Европе повукао се у 19. веку.

На Балканском полуострву се одржала мала популација од 850 парова. Око 150 парова на Кварнерским острвима у Хрватској. Из Босне и Херцеговине белоглави суп се повукао избијањем грађанског рата 1992. године. Део овог јата је био привучен хранилиштем на Увцу и населио се 1995.године у клисуру Милешевке. Из Црне Горе белоглави суп се повукао још почетком 20. века. У Албанији је ишчезао, а у Македонији белоглави суп нагло пропада и остало је десетак парова на југу земље. У Бугарској је био ишчезла врста половином прошлог века, али је реализацијом пројекта насељена ова врста и сада са бележи 100 парова. Грчка бележи пад бројности за 40% у последњој деценији и процењује се да има око 30 парова без острва Крит. На острву Крит налази се око 250 парова, али они су издвојени од осталог континенталног дела популације због велике прекоморске удаљености острва. У Румунији је белоглави суп ишчезла врста од педесетих година прошлог века.

У 19. веку белоглави суп је био бројна и обична врста, која се могла срести на простору целе Србије. Познате историјске колоније у источној Србији су Сићевачка клисура и клисура сврљишког Тимока. Последњи младунац је узет из гнезда 1958. године у Сићевачкој клисури за потребе зоолошког врта у Београду.

У Европи су програми враћања белоглавог супа на просторе које су напустили почели осамдесетих година прошлог века и показали су добре резултате на јужном планинском масиву Савенас у Француској. Успешно насељавање белоглавог супа у Француској, Италији и Бугарској указују на реалност предложеног програма. Данас постоји више програма враћања ове ишчезле врсте на Алпском планинском масиву (Швајцарска, Аустрија, Италија) и на Карпатима у Румунији. На Апенинском полуострву у

Националном парку Абруцо и на острву Сицилији покренути су програми насељавања белоглавог супа.

Белоглави суп је врста која се налази на Анексу II CITES листе и представља врсту осетљиву и зависну од мера заштите. Бернска и Бонска конвенција сврставају је под Анекс II. Белоглави суп се налази на Global IUCN Red List (IUCN, 2007), European IUCN Red List (BirdLife, 2004), European Treat Status (BirdLife, 2004) као угрожена врста. SPEC (Species of European Conservation Concern) (BirdLife, 2004) сврстао је белоглавог супа у трећу категорију угрожених врста док је EU Birds Directive (Council of Europe, 1979) сврстава на Апендикс I угрожених врста у Европи. Сачињен је Акциони план за обнову ове врсте на напуштеним просторима Балкана (2004), који препоручују развијање програма реинтродукције белоглавог супа, као и других врста лешинара и отварање хранилишта која би повезивала преко миграционих рута активна гнездилишта.

Међународне организације су покренуле низ иницијатива за подизање стандарда у примени мера заштите, међу којима су споразуми и конвенције које је прихватила, а неке ратификовала и Србија. Конвенцију о заштити биодиверзитета Србије је ратификовала 2002. године. Она предвиђа отварање центара *ex-situ* за спровођење стандарда у раду са строго заштићеним врстама и повећавање шансе за опстанак угроженим врстама. Један овакав *ex-situ* центар отворен је у СРП „Увац“ 2008. године, а овим програмом се предвиђа отварање једног и у Сићевачкој клисури. Повратак и опстанак ишчезлих врста лешинара и њихов мониторинг је део међународног „Акционог плана за повратак лешинара на Балкан“.

4. РАЗЛОЗИ ИЗУМИРАЊА БЕЛОГЛAVОГ СУПА У ИСТОЧНОЈ

СРБИЈИ

Почетком 20. века, белоглави суп је био честа врста у Србији. Белоглави суп је исхраном 95% везан за уинулу стоку из номадских стада, првенствено говеда и овце. Стада питомих преживара су пасла дуж природних номадских путева, којима су се раније кретали дивљи преживари који су ишчезли са Балкана у античком периоду. Лети су стада напасана на високим планинским пашњацима, а зими су их сточари спуштали у низије. Паралелно са нестанком дивљих преживара белоглави суп се прилагодио исхрани узгајаним папкарима и копитарима, и своју судбину је чврсто везао за процесе у сточарству. Значајна санитарна улога белоглавог супа у спречавању ширења зараза укљањањем уинуле стоке била је поштована код древних сточара.

После Балканских ратова и поделе територија на Балкану створене су нове границе малих држава које су непремостиве препреке за сточаре и које су условиле прекидање номадских стаза и таког вида сточарства. Номадске стазе на простору Србије и централног Балкана достизале су и до 500 км, повезујући Проклетије са долином Сутле у Словенији и Шар планине са

низијама око Солуна. Номадски сточари су престали да се крећу са својим стадима. Настанили су се на нижим надморским висинама од 600 до 800 метара и стада се само лети истерују на планине. Стока се више не спушта зими у долине већ борави по шталама и храни се сеном. Модерно интензивно сточарство ни лети не изгони стада на пашњаке. Промене у сточарству директно се одражавају на доступност хране суповима које је најизраженије у зимском периоду кад је стока по шталама. Увођење неселективних санитарних ветеринарских мере 1964. које налажу обавезно спаљивање или закопавање угинуле стоке додатно утиче на нестајање ове врсте.

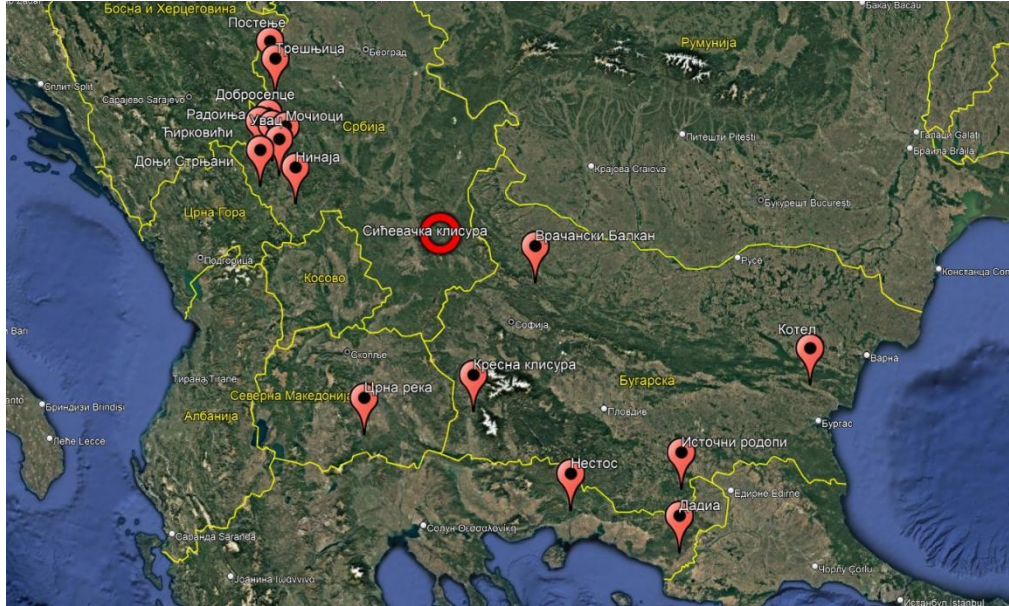
Лов није био пресудан за ову врсту, јер у народу су поштовали белоглавог супа због његове санитарне улоге у природи и натприродних моћи, сматрали су га корисном врстом и проглашавали га заштитником пастира. После другог светског рата ловачка друштва спроводе систематски акцију сузбијања „штеточина“ у ловиштима, постављањем отровних мамаца за вукове, шакале, псе и лисице. Вукови и лисице су примарно ловци и нису толико ефикасни у проналажењу угунутих животиња, односно отровних мамаца. Белоглави супови су најуспешнији у налажењу угунутих животиња у природи односно отровних мамаца. Ове акције су спровођене две деценије и сузбиле су белоглавог супа у источној Србији. У овим акцијама, спроведеним само у 1959. године, страдало је 700 белоглавих супова према извештају Ловачког савеза Србије, односно више него што их данас има у Србији. Акције постављања отровних мамаца су за пар година сузбиле црног лешинара и орла брадана који не постижу толку бројност као белоглави суп. Поред тога што постоје услови за опстанак белоглавог супа у источној Србији ова врста није у стању да се сама врати у напуштено подручје без стварања услова за њен опстанак.

5. ИЗБОР ЛОКАЦИЈЕ

Постоји чврст доказ из евиденције београдског зоолошког врта да су добили младунца белоглавог супа узетог из гнезда 1958. године у Сићевачкој клисури, односно да је то њихово станиште. Ниш је довољно велики центар који има капацитета да подржи активности око повратка белоглавог супа. Универзитетски центар у Нишу и организације које се баве заштитом природе отварају могућности укључивања студената ветерине, биологије и грађана. Анкета коју су спровели студенти биологије из Ниша потврдила је да су грађани скоро плебистичарно (87%) подржали идеји о повратку белоглавог супа у њихов крај. Изражен је проблем уклањања сточног отпада у Нишу и околним крајевима. Отварањем хранилишта може да се ублажи проблем рециклаже сточног отпада. Спалионице могу да прераде 20% од укупне количине сточног отпада у Србији док 80% завршава на дивљим депонијама. Данас до супова долази само 3% од укупног mortalитета домаће стоке, док се у Шпанији у потпуности решава овај

проблем користећи услуге белоглавог супа као еколошки приступ решавања проблема са сточним отпадом.

Сићевачка клисура се налази на миграционом путу где стотине супова прелеће сваке године.

Размештај активних колонија белоглавог супа на Балкану.

6. ОПРАВДАНОСТ РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПРОЈЕКТА

Мониторингом кретања и понашања белоглавог супа у последњих четрдесет година у Србији осликао је путеве којима белоглави суп сезонски мигрирају ка колонијама у Грчкој и Бугарској и повезује свој фрагментисани ареал на простору Балкана. Правацем који иде преко Сићевачке клисуре годишње прелеће стотине белоглавих супова на путу за Блиски исток и при њиховом повратку. Миграторни део популације супова који може чинити и 46% младих птица предузима летове сваке године до Грчке и Бугарске, а 18% од њих одлазе све до Израела, Јемена, Ирака, Русије и Судана на удаљености преко 3500 км. На овом миграторном путу већа је вероватноћа да ће се унете птице брзо адаптирати и повезати са дивљом популацијом која мигрира овим путем.

Са белоглавим суповима истим коридорима мигрирају и црни лешинар и орао брадан, чија реинтродукција почиње ове године у Бугарској у склопу европског Life пројекта за враћање лешинара на Балкан. Унете птице црног лешинара и орла брадана ће се слободно ширити у новом простору, па је велика могућност да их примамимо стварајући им повољне услове. Стварањем услова и оживљавање колоније белоглавог супа у

Сићевачкој клисури и организовањем хранилишта, отвора се могућност привлачење код нас ишчезлих врста орла брадана и црног лешинара.

7. Авијариум

Потребан је кавез површине 375 m², димензија 25x15 m са висином 3-4 m. Авијариум би био лаке конструкције, земљане основе, израђен од плетене жице са покривеним северним зидом који би штитио од кише и невремена. Авијариум би био орјентисан према хранилишту како би птице имале визуелни контакт. У непосредној близини кавеза и хранилишта требало би да буде лоцирана хладњача у зависности од доступних електричних водова.

Авијариум лаке конструкције за прихват белоглавих супова и хранилиште.

За прехрану птица користила би се угинула стока из природног морталитета са оближњих фарми као и кланични отпад. Дневне потребе једног белоглавог супа у храни су 450 грама, односно за јато од 10 птица било би довољно мање од 5 кг по дану, што би годишње износи 1,5 т. Хладњача мањег капацитета омогућава да се умањи ефекат зимског критичног периода за храном.

Птице би биле под редовним ветеринарским надзором и контролом сарадника на програму. Кавезом би управљао управљач заштићеног подручја ЈП Србијашуме или нека невладина организација.

8. Хранилиште

Локација хранилишта је захтевна и треба да задовољи све неопходне услове. Чини се да локација Градиште одговара свим захтевима. Локација је приступачна возилима и камионима за истовар хране и на јужној је падини доступна птицама. Законске мере и високи стандарди у контроли и заштитним могу бити у потпуности испоштовани. Хранилиште је планирано према европским стандардима са оградом због заштите од карниворних сисара као са видеонадзором за потребу контроле врста привучених храном и праћењу пуштених маркираних птица. Употребе вештачке интелигенције интегрисане са видео контроле у идентификацији и евиденцији птица и коришћења инвентивних метода реализује се кроз сепаратне пројекте.

Предложено место за хранилиште за белоглаве супове у СРП Сићевачка клисура Градиште.

Управљач заштићеним подручјем ЈП „Србијашуме“ би увео у своје активности организацију рада хранилишта као што је то случај у СРП „Увац“. Кланице потписују уговор са управљачем заштићеног подручја о употреби хранилишта. Неопходно је успоставити хранилиште пре пуштању првих птица у природу односно у периоду миграција супова кроз ове крајеве, кад је највећа вероватноћа да ће привући птице. У сарадњи са ветеринарским службама и кланицама потребно је обезбедити допремање хране на хранилиште са минималном количином од 10-15 тона годишње. Хранилишта као места окупљања птица значајна су за мониторинг, али и развој bird watching туризма. Организовање фото-сафарија могао би бити туристичка понуда посетиоцима као атракција заштићеног подручја. Изградња чеке није планирана овим пројектом.

Према Европском законодавству препоручује се отварање хранилишта на просторима где живе некрофагне врсте. Рециклажа кланичног одпада и излагање природног морталитета стокe на места посебно обезбеђена за те намене и доступна птицама не захтева превелика

финансијска улагања, а може остварити значајну зараду у сточарству и регулисање проблема одлагања сточног отпада. Спаљивање 1 тоне органског отпада кошта 96 евра и за последицу има загађивање животне средине полутантима у гасовитом и течном облику. Само у Шпанији се годишње 9,8 милиона тона сточног отпада рециклира коришћењем услуга белоглавих супова као чистача природе и остварује велику зараду, односно смањују трошкове рециклаже.

Отварањем хранилишта враћамо хармонију у природне процесе који трају хиљадама година. Хранилиште у Сићевачкој клисури представља значајну тачку на миграционом путу супова. Птице налазе хранилиште пратећи понашању других птица, супова или гавранова. Дизање супова у јутарњим термалима изнад Суве планине на висине од 2500 до 3000 м, птице би биле уочљиве на великим удаљеностима, што би био знак за друге лешинаре у миграцији да ту могу наћи храну. На овај начин је резерват Увац привукао птице са Балкана, па нема разлога да се то не понови у источној Србији.

Хранилиште за белоглаве супове Увац.

9. Насељавање белоглавог супа и праћење унетих јединки

Велика густина популације белоглавог супа у западној Србији присиљава поједине младе птице да се исељавају и настањују у Бугарску и Грчку где их привлаче успостављена хранилишта и створени погодни услови. Сточарски крајеви у источној Србији остали су без ове значајне врсте чија се највећа популација на Балкану налази у Србији одакле се птице расељавају по Балкану. Уношење птица у нови “празан” простор омогућава даљи несметани раст популације белоглавог супа у источној Србији. Белоглави суп живи у заједницама (колонијама) у оквиру којих задовољава све своје животне потребе и има развијено друштвено понашање. У јату се све птице међусобно препознају и граде међусобне

хиерархијске односе. Белоглави супови колективно претражују подручја у потрази за храном, јер су једино тако ефикасни у проналажењу уинулих животиња. Зато је неопходно формирати друштво (јато) у којем би птице изградиле међусобне односе пре пуштања у природу. Појединачне птице немају шансе да преживе у природи без јата. За насељавање би се користиле птице из природне популације и на тај начин би се смањивала заоштрена конкуренција која влада у колонијама у западној Србији и птице задржане у земљи.

Јединке које су се излегле у заробљеништву оправдано је користити ако нема доступне природне популације или ако је њихова бројност у природи испод критичне границе неопходне за њен опстанак. Репродуковањем јединки у заробљеништву и њихово уношење у природу укључило би Бео зоо врт и Зоолошки врт Палић који већ имају искуства у размножавању белоглавог супа. Приликом формирања јата које насељавамо морају полови да буду избалансирани и да јато поседује птице различите старости, међу којима и ако је то могуће доминантну алфа женку која предводе јато.

Бео зоо врт 2016.

Формирање генетичког мониторинга неопходно је за састављање јата намењеног за насељавање. Досадашњим истраживањима прикупљена је богата база узорака која је депонована у лабораторији Института за биолошка истраживања „Синиша Станковић“. Ова база узорака омогућава планирања и праћења унетих јединки.

Формирана јата у кавезу после адаптације пуштала би се у природу сукцесивно у пролетњем повољном периоду. Све птице би биле обележене видљивим маркацијама и сателитским одашиљачима ради праћења у

реалном времену. Овом технологијом имамо могућност интервенције у случају да дође до непредвиђених догађаја и праћења интеграције птица у станишту. Јато би сачињавало од 12 до 25 птица и поступак би се понављао 2 пута док се не формира колонија и забележи интеграција унетих јединки са дивљом популацијом. Стандардизовањем мониторинга и укључивањем волонтера и студената у рад, увело би се праћење ове врсте према протоколима који се примењују у западној Србији.

Позитивна искуства програма реинтродукције белоглавог супа у Јужном масиву у Француској, указало је да процес мешања унетих птица са птицама из природних популација са већих раздаљина, тече брзо уз формирање мешовитих парова после пар година што би потврдило успешност пројекта.

10. Образовни садржај.

Кампања за скретање пажње јавности на значај повратка белоглавог супа биће организована кроз низ предавања, трибина и штампања едукативног и пропагандног материјала: плакати, књиге, летци и израда документарног филма са циљем придобијања јавности за програм враћања белоглавог супа и заштите угрожених врста.

Обележавање Интернационалног дана заштите белоглавог супа
6.9.2025. у Сићеву са активистима и мештанима.

Образовни садржаји програма повратка белоглавог супа се одвијају кроз све фазе пројекта, па би се наставиле као понуда новог садржаја за посетиоце заштићеног подручја и после реализације програма. Циљ је да свако, па и онај појединац који није заинтересован, има информацију о овом програму и да зна да неко брине и улаже средства у заштиту тих птица.

Стварање потребе код грађана, да они сами препознају природне вредности свога краја и чувају их као своју вредност, део је програма транслокације. Покренуће се кампања против употребе отрова у природи,

јер је то био главни разлог ишчезавања ове врсте у источној Србији. Пажња би се посветила и обуци и повезивању локалних удружења која би део активности временом преузела на себе. Подршка локалних гласила и друштвених мрежа омогућава информисање локалног становништва и отвара могућност њиховог укључивања и давања личног доприноса програму враћања белоглавог супа.

Семинар о белоглавом супу организован у Нишу са надареним ученицима.

Део активности је и организовање школа у природи, ангажовање студената и средњошколаца на летњим камповима, у програму волонтера који би пратили птице у природи. Белоглави суп је врст од националног значаја која ствара потребу код људи за очувањем хармоније у природним процесима. Образовни програм у основи популарише повратак традиционалном сточарству истичући његове предности у заштити природе. Идеја је препоручена у европском програму о Одрживом развоју и коришћењу нискоинтензивног сточарења као обновљивих ресурса органске производње хране.